

ОЛЬГА БУРОВА,

кандидат соціологічних наук, керівник сектору соціологічного моніторингу, Інститут соціології НАН України (01021, Київ, вул. Шовковична, 12)

OLGA BUROVA,

PhD in Sociology, Head of the Sector of Sociological Monitoring, Institute of Sociology, National Academy of Sciences of Ukraine (12, Shovkovychna St., Kyiv, 01021)

olga.burova@i-soc.org.ua

<https://orcid.org/0000-0002-4149-8859>

Матеріальне благополуччя як чинник суб'єктивного добробуту: міжнародні порівняння та український контекст

Вступ

Упродовж останніх десятиліть у соціальних науках спостерігається стійка тенденція до зміщення акцентів з вивчення суто економічних або інституційних аспектів розвитку суспільства до комплексного розуміння добробуту людини як цілісного соціального явища. Поняття «благополуччя» дедалі частіше розглядають не лише як економічний показник, пов'язаний із рівнем доходів чи споживання, а й як складну конструкцію, що охоплює фізичне здоров'я, емоційний стан, соціальні відносини, рівень автономії, життєву задоволеність і почуття життєвого сенсу¹. Такий підхід став основою численних міждисциплінарних досліджень, в яких інтегруються економіка, соціологія, психологія, політологія та публічне управління.

Одним із ключових напрямів у цьому річизі стало вивчення суб'єктивного благополуччя (subjective well-being, SWB), яке визнають суттєвим чинником у вимірюванні суспільного добробуту та розвитку. У відповідь на зростання значення цього показника міжнародні організації, зокрема ОЕСР, Євростат, ООН, Світовий банк, а також дослідницькі інститути (наприклад, Gallup International) започаткували масштабні програми моніторингу та порівняльного аналізу добробуту в різних країнах світу. Показники суб'єктивного благополуччя сьогод-

¹ Ідеться про усвідомлене відчуття цінності та цілеспрямованості власного життя, що розглядається в дослідженнях добробуту як один із ключових компонентів евдемонічного благополуччя (див.: Ryff, 1989; Frankl, 1959; Seligman, 2011).

Цитування: Бурова, О. (2025). Матеріальне благополуччя як чинник суб'єктивного добробуту: міжнародні порівняння та український контекст. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*, 4, 126–148, <https://doi.org/10.15407/sociology2025.04.126>.

ні включають до національних стратегій розвитку, індексів сталого розвитку та навіть оцінювання ефективності державної політики.

Проте за всієї складності структури суб'єктивного благополуччя безперечним залишається той факт, що матеріальне становище людини — рівень доходу, доступ до матеріальних ресурсів, житлові умови, економічна безпека є однією з ключових детермінант його оцінки. Це породжує інтерес до розуміння матеріального благополуччя як структурного компонента (subjective well-being) SWB, особливо в перехідних, постсоціалістичних чи кризових суспільствах, де економічна стабільність населення перебуває під постійною загрозою.

Питання про те, якою мірою матеріальний стан визначає рівень суб'єктивного щастя, має давню історію. Емпіричні дослідження ще з 1970-х років вказували на складність цього зв'язку. Найвідомішим є так званий парадокс Істерліна, згідно з яким зростання доходів не обов'язково веде до зростання щастя на макrorівні. Попри очікувану позитивну кореляцію між багатством і життєвою задоволеністю спостерігалось, що в межах певного рівня доходу подальше економічне зростання не супроводжується пропорційним зростанням щастя. Це змусило дослідників переосмислити класичні економічні моделі та включити до розгляду такі поняття, як адаптація, відносний дохід, соціальні очікування, культура споживання, довіра, стабільність та безпека.

Водночас аналіз зв'язку між матеріальним становищем і суб'єктивним благополуччям ускладнюється не лише через різні способи його вимірювання, а й через відмінності в культурних контекстах, інституційних системах, моделях державної підтримки та економічному розвитку країн. Наприклад, однакова сума доходу може суб'єктивно оцінюватися як достатня в одній країні та як недостатня — в іншій, залежно від соціальних норм, структури витрат, очікувань і рівня цін.

Сучасні великомасштабні дослідження, на кшталт European Social Survey (ESS), European Quality of Life Survey (EQLS), Gallup World Poll, OECD Better Life Index, дають змогу не лише порівнювати рівень суб'єктивного благополуччя між країнами, а й виявляти, які саме матеріальні змінні мають найбільший вплив на оцінку життя. До таких змінних належать як об'єктивні показники (дохід на домогосподарство, наявність заощаджень, матеріальна депривація, житлові умови), так і суб'єктивні (задоволеність фінансовим становищем, сприйняття майбутньої безпеки, емоційне ставлення до бідності).

Порівняльні дані свідчать, що матеріальні ресурси залишаються одним із найстійкіших предикторів суб'єктивного благополуччя, однак сила цього зв'язку суттєво варіює залежно від регіону, історичного досвіду, рівня соціальної довіри та наявності ефективних інститутів. Наприклад, у країнах Північної Європи, де рівень соціального забезпечення високий, залежність між доходом і щастям помірна. Натомість у країнах Східної Європи й пострадянського простору спостерігається сильніша чутливість суб'єктивних оцінок до змін у матеріальному становищі, що, ймовірно, пов'язано з низькою передбачуваністю майбутнього та високим рівнем економічної вразливості населення (Diener, Tay, Oishi, 2013; Helliwell, Layard, Sachs, 2023; OECD, 2020).

Особливої уваги вимагає аналіз таких країн, як Україна, де відбуваються глибокі трансформаційні кризи — воєнні конфлікти, інфляційні хвилі, руйнуван-

ня соціального забезпечення. За таких умов питання «як вижити» часто переважає над питанням «як бути щасливим» (після війни та загрози життю люди почали відчувати щастя просто тому, що ти живий), однак матеріальний рівень життя залишається основою будь-якого відчуття стабільності, гідності та впевненості. Саме тому важливо включати Україну та подібні країни до загальноєвропейських чи глобальних порівнянь.

У цій статті розглядається, якою мірою наявні міжнародні дослідження (ESS, EQLS, Gallup World Poll та ін.) дають змогу зафіксувати зв'язки між матеріальним становищем та суб'єктивним благополуччям і як саме емпіричні дані можуть бути використані для побудови оновлених підходів до вимірювання добробуту в умовах високої турбулентності, а також для пошуку оптимальних методологічних стратегій поєднання кількісних та якісних інструментів оцінювання.

Мета статті — здійснити огляд теоретичних підходів до матеріального благополуччя як складника суб'єктивного благополуччя та проаналізувати, як цей взаємозв'язок вимірюють у сучасних міжнародних дослідженнях.

Методологія дослідження ґрунтується на якісному порівняльному аналізі вторинних джерел, а також змістовному огляді змінних, індикаторів і способів інтерпретації матеріального добробуту в межах таких досліджень, як ESS, EQLS, Gallup World Poll, OECD Well-being Framework, EVS, WVS. Особливу увагу приділено аналізу емпіричних даних з національних опитувань в Україні (Інститут соціології НАН України, KMIC, Rating Group, 2021–2024), що допомагає простежити динаміку добробуту за умов війни.

Водночас, як і будь-який вторинний аналіз, обраний підхід якісного порівняльного аналізу має певні епістемологічні обмеження. Зокрема, використання даних міжнародних опитувань у контексті кризових суспільств на кшталт України потребує критичної уваги до можливих викривлень, спричинюваних зміщенням вибірки або культурною специфікою сприйняття запитань. Враховуючи це, особливого значення набуває включення національних емпіричних джерел, які дають можливість краще відобразити соціокультурний контекст та адаптаційні механізми, що впливають на суб'єктивне сприйняття добробуту.

Теоретичні та концептуальні підходи до розуміння матеріального благополуччя

У науковому дискурсі останніх десятиліть поняття матеріального благополуччя зазнало суттєвих змін. Традиційно воно асоціювалося з рівнем доходу, обсягом споживання або накопиченим майном. Проте із зростанням інтересу до суб'єктивного благополуччя вчені чимраз частіше наголошують на необхідності розглядати матеріальний добробут як багатовимірне явище, що поєднує в собі як об'єктивні, так і суб'єктивні складові. Це зрушення відповідає загальному тренду в соціальних і поведінкових науках, де дедалі більше уваги приділяється індивідуальному досвіду, сприйняттю реальності та психологічним чинникам.

Сучасні підходи підкреслюють, що одних лише економічних показників недостатньо для повноцінного розуміння рівня добробуту. Дослідження показують, що однаковий рівень доходу може мати різний вплив на відчуття задоволеності життям залежно від соціального контексту, рівня очікувань, інституційної довіри, стабільності середовища та культури споживання. Тому матеріальне благополуччя розглядають як конструкцію, в якій економічні ресурси взаємодіють із когнітивними та емоційними оцінками особистої життєвої ситуації.

Зокрема, в межах моделі CFPB (Consumer Financial Protection Bureau, США) запропоновано концепцію фінансового благополуччя як стану, коли людина має змогу виконувати свої фінансові зобов'язання, почувається фінансово захищеною та володіє свободою прийняття життєвих рішень (CFPB, 2017). У цій моделі інтегруються як об'єктивні чинники, так і суб'єктивні. Аналогічний підхід закладено в «Рамку добробуту» OECD, яка включає такі аспекти, як матеріальні умови життя, фінансова безпека, боргове навантаження, а також суб'єктивні оцінки достатності ресурсів (OECD, 2020).

Психологічна теорія суб'єктивного благополуччя (SWB) також виділяє суб'єктивну оцінку фінансового стану як ключову складову загальної задоволеності життям. Дослідники наголошують, що суб'єктивне благополуччя формується не тільки рівнем доходу, а й відчуттям контролю над фінансами, передбачуваністю майбутнього, можливістю реалізовувати особисті цілі та уникати фінансового стресу (Diener et al., 2002; Diener, Seligman, 2004). У цьому сенсі суб'єктивна фінансова безпека може компенсувати відносну бідність, тоді як нестабільність чи борги — нівелювати об'єктивно високий дохід.

Ще один важливий підхід — теорія можливостей (capability approach), запропонована Амартією Сеном і розвинена Мартою Нусбаум. Ця концепція виходить за межі матеріальних ресурсів як таких і зосереджується на здатності індивіда реалізовувати цінні функції: жити здоровим життям, бути освіченим, брати участь у суспільстві. Відповідно, ресурси мають цінність лише у контексті того, наскільки вони дають змогу здійснити ці можливості (Sen, 1999; Nussbaum, 2011). Таким чином, навіть достатній дохід не гарантує добробуту, якщо немає свободи вибору або структурної підтримки реалізації життєвих проєктів.

Окремої уваги вартує міждисциплінарний підхід до вивчення матеріального благополуччя, який поєднує економічні, психологічні та соціологічні підходи. В економічному вимірі добробут ототожнюється з володінням ресурсами та споживанням. Проте сучасні економісти також враховують такі чинники, як боргове навантаження, доступ до базових послуг, здатність долати фінансові шоки. У психології основну увагу зосереджують на внутрішньому досвіді, очікуваннях, соціальних порівняннях і впливі відносного доходу на задоволеність. Соціологи ж аналізують структурні аспекти: соціальне походження, освіта, ґендер і регіональний контекст впливають на доступ до ресурсів, що, своєю чергою, формує соціально зумовлений рівень благополуччя.

Загалом, теоретичне осмислення матеріального благополуччя вказує на необхідність інтегрованого підходу, який дає змогу врахувати не лише кількість ресурсів, а й якість їх використання, можливості вибору та рівень психологіч-

ного комфорту. Такий підхід є особливо важливим для аналізу даних з міжнародних опитувань (ESS, EQLS, Gallup, EVS, WVS), у яких об'єктивні змінні (доходи, власність) поєднуються із суб'єктивними (задоволеність, безпека, надія).

Вимірювання матеріального добробуту крізь призму психологічних моделей

Розуміння матеріального благополуччя як багатовимірного явища потребує відповідного інструментарію для його вимірювання. У зв'язку з цим упродовж останніх десятиліть було розроблено низку підходів до операціоналізації цього поняття, які поєднують як об'єктивні, так і суб'єктивні компоненти.

Типології індикаторів матеріального благополуччя вже були згадані у попередніх розділах і до них детальніше ми повернемося згодом, однак варто окремо згадати спеціалізовані підходи до вимірювання, зокрема психометричну модель CFPB та шкалу фінансового добробуту (Netemeyer et al. 2018), які можуть бути адаптовані до контексту кризових суспільств.

Психометричні моделі фінансового благополуччя

Важливим доповненням до вищезгаданих індикаторів є моделі, які поглиблено вивчають психологічні аспекти фінансового благополуччя. Однією з найвідоміших у цій сфері є розроблена Р. Нетемаєром із колегами (Netemeyer et al., 2018) модель, що ґрунтується на валідованій шкалі суб'єктивного фінансового добробуту. Модель передбачає складну систему взаємозв'язків між фінансовою поведінкою, психологічними установками, очікуваннями щодо майбутнього та загальним благополуччям.

Згідно з цією моделлю, ключовим медіатором є поточний фінансовий стрес (Current Money Management Stress), який формується під впливом таких факторів, як:

- своєчасність платежів;
- самоконтроль;
- рівень матеріалізму;
- сприйнята фінансова ефективність;
- фінансова поведінка;
- готовність до інвестиційного ризику;
- наявність довгострокового фінансового планування.

Цей стрес, своєю чергою, впливає на очікувану майбутню фінансову безпеку (Expected Future Financial Security), яка є другим медіатором. Обидва чинники мають вплив на загальне суб'єктивне благополуччя. Модель також враховує контрольні змінні — демографічні характеристики, рівень фінансової грамотності та кредитну історію (FICO-score).

Модель побудована у вигляді структурного шляху (див. рис. 1), який ілюструє складну динаміку між поведінковими та психологічними факторами фінансової стійкості, з одного боку, та їхнім впливом на загальне благополуччя — з іншого.

Рис. 1. Структурна модель фінансового благополуччя за (Netemeyer et al., 2018)

Інноваційність цього підходу полягає в тому, що він не обмежується лише оцінкою доходу або споживання, а акцентує сприйняття ситуації та психологічні механізми подолання фінансової невизначеності. Це робить модель надзвичайно цінною для країн із нестабільною економікою, де традиційні макроекономічні індикатори не завжди адекватно відображають реальне самопочуття населення. Її ключова відмінність від спрощених підходів, таких як модель CFPB, полягає в тому, що вона дає змогу емпірично дослідити не лише рівень добробуту, а й психологічні передумови — самоконтроль, очікування, емоційне тло. Це зближує її з класичними психологічними шкалами, зокрема SWLS (Satisfaction with Life Scale) та шкалами фінансової ефективності (Financial Self-Efficacy Scales), проте з чітким фокусом на економічній поведінці. Модель Нетенмаєра з колегами поєднує поведінкові змінні з когнітивними оцінками й тим самим створює цілісну картину суб'єктивного фінансового досвіду, яка не лише відображає поточний стан, а й уможливорює моделювання його наслідків для майбутнього благополуччя.

Таким чином, модель, представлена у (Netemeyer et al., 2018), суттєво доповнює емпіричне підґрунтя для дослідження матеріального благополуччя, відкриваючи можливості для створення більш чутливих інструментів соціальної діагностики, особливо в періоди кризи чи реформ.

Матеріальне благополуччя в міжнародних порівняльних дослідженнях суб'єктивного благополуччя

Методологічні принципи порівняння. Міжнародні порівняльні дослідження є важливим джерелом для аналізу взаємозв'язку між матеріальним становищем і суб'єктивним благополуччям (СБ). Їхня перевага полягає у стан-

дартизованих індикаторах, великій вибірці, регулярності проведення та можливості міжкрайового аналізу. Водночас різні опитування використовують відмінні концептуальні рамки й індикаторні структури, що потребує уважного порівняльного аналізу.

Цей розділ присвячено огляду таких ключових джерел, як European Social Survey (ESS), European Working Conditions Survey (EWCS), та Gallup World Poll (GWP). У фокусі — типологія використовуваних індикаторів матеріального благополуччя, їхня методологічна роль у вимірі СБ та емпіричні закономірності, які спостерігаються в крос-національних даних.

Шкали, компоненти, підходи до вимірювання. Опитування ESS та Gallup застосовують десятибальні шкали (0–10), що забезпечують високу чутливість до індивідуальних варіацій. Натомість EQLS оперує категоріальними шкалами («ніколи» – «завжди»), які є інформативними у виявленні депривації, але менш варіативними. WVS/EVS застосовують вербальні шкали («цілком задоволений» – «цілком незадоволений»), які зручні, але мають обмежену точність. Зараз докладніше розберемо кожне з досліджень.

European Social Survey (ESS). У межах ESS суб'єктивне благополуччя вимірюють через когнітивні оцінки життя (такі, як загальна задоволеність життям) та афективні стани (частота відчуття щастя, стресу, нудьги тощо). Матеріальний компонент представлений через індикатори:

- задоволеність фінансовим становищем;
- частота фінансових труднощів;
- оцінка змін у доході домогосподарства;
- очікування щодо майбутнього економічного становища.

У шерезі хвиль ESS ці показники стабільно входять до моделей, які аналізують вплив матеріального добробуту на СБ. Модельні результати свідчать, що фінансова задоволеність має помірний, але статистично значимий зв'язок із загальним щастям, особливо у країнах із середнім рівнем розвитку.

European Working Conditions Survey (EWCS). Опитування EWCS зосереджене на умовах праці, але водночас оперує важливими змінними, пов'язаними з матеріальним становищем, зокрема:

- адекватність оплати праці;
- стабільність зайнятості;
- відчуття матеріальної безпеки на робочому місці;
- баланс між працею та життям (work-life balance).

Дані EWCS дають змогу вивчати опосередкований зв'язок між економічною безпекою та емоційним самопочуттям. Наприклад, працівники з нестабільним доходом або непередбачуваним графіком роботи демонструють нижчий рівень задоволеності життям, навіть за наявності конкурентної заробітної плати.

Gallup World Poll (GWP). Gallup World Poll є наймасштабнішим глобальним дослідженням суб'єктивного благополуччя, що охоплює понад 140 країн.

У межах опитування використовують як когнітивні індикатори (Life Evaluation Index, Cantril Ladder), так і афективні індикатори (емоції попереднього дня).

Матеріальне благополуччя вимірюють через:

- рівень доходу респондента;
- суб’єктивну оцінку задоволеності доходом;
- наявність базових потреб (їжа, житло);
- суб’єктивну економічну безпеку (чи хвилюється респондент про можливість втратити джерело доходу);
- показник “Daily Experience Index”, пов’язаний із матеріальними обставинами життя.

Результати Gallup свідчать, що зростання доходу має нелінійний вплив на рівень СБ: у країнах із низькими доходами матеріальне благополуччя суттєво підвищує рівень щастя, але після досягнення певного порогу (близько \$15–20 тис. ВВП на душу) маржинальний ефект зменшується — що узгоджується з гіпотезою Істерліна (Easterlin paradox).

Порівняння міжнародних опитувань

Індикатори добробуту варіюють від об’єктивних змінних до емоційних складових — суб’єктивної тривоги, безпеки, очікувань. Саме суб’єктивні показники сильніше корелюють із рівнем щастя та ментального здоров’я, особливо за умов кризи.

Для кращого розуміння того, як у міжнародних опитуваннях концептуалізується та вимірюється матеріальне благополуччя, доцільно порівняти використовувані ними індикатори. У різних дослідницьких програмах акценти розставляють по-різному: від об’єктивних економічних параметрів (дохід, житлові умови, борги) до суб’єктивних оцінок фінансової задоволеності та відчуття безпеки. Узагальнення таких показників подано в табл. 1.

Таблиця 1

Індикатори матеріального добробуту в міжнародних опитуваннях

Опитування	Тип індикатора	Індикатор / змінна	Приклад формулювання
ESS (European Social Survey)	Суб’єктивний	Задоволеність доходами	«Наскільки Ви задоволені своїм фінансовим становищем?» (шкала: 0–10)
	Об’єктивний	Рівень доходу домогосподарства	«Який приблизний дохід має Ваше домогосподарство після податків?»
EQLS (European Quality of Life Survey)	Об’єктивний	Матеріальна депривація	Наявність / відсутність ресурсів для базових потреб (їжа, одяг, житло, медична допомога)
	Суб’єктивний	Відчуття фінансової безпеки	«Чи вистачає Вашій родині доходів, щоб зводити кінці з кінцями?»

Опитування	Тип індикатора	Індикатор / змінна	Приклад формулювання
Gallup World Poll	Суб'єктивний	Оцінка життя (Cantril ladder)	«Уявіть сходи від 0 (найгірше життя) до 10 (найкраще). Де Ви зараз?»
	Суб'єктивний	Очікування на майбутнє	«Де Ви очікуєте бути через 5 років?»
EVS/WVS (European / World Values Survey)	Суб'єктивний	Задоволеність життям	«Наскільки Ви задоволені своїм життям загалом?»
	Суб'єктивний	Віра у покращення життя	«Чи очікуєте Ви, що життя наступного покоління буде кращим?»
OECD Well-being Framework	Змішаний	Індикатори якості життя	Доходи, працевлаштування, житло, здоров'я, безпека, баланс роботи й життя (комплексні показники)

Структуризація індикаторів за типами (об'єктивні, суб'єктивні, змішані) увиразнює, що різні міжнародні дослідження наголошують різні аспекти добробуту: від ресурсних характеристик (доходи, депривація) до індивідуальних оцінок (задоволеність, очікування, віра в майбутнє). Це підкреслює багатовимірність матеріального благополуччя й пояснює, чому результати міжнародних і національних опитувань іноді розбіжні. Для аналізу українського випадку така різноманітність індикаторів створює можливість поєднати «жорсткі» дані про доходи та депривацію з «м'якими» вимірами очікувань, довіри й психологічної адаптації.

Порівняння показує, що ESS/EQLS забезпечують високу порівнюваність у часі/країнах, але менш чутливі до локального контексту; Gallup World Poll має сильні глобальні треки (шкала Cantril's Ladder, базові депривації), проте обмежену деталізацію предметних сфер; EVS/WVS добре фіксують ціннісні зрушення, але слабше покривають бюджетні практики домогосподарств; національні хвилі ІС НАНУ є найбільш контекстно чутливими, однак потребують калібрування для міжнародної порівняльності. Звідси — доцільність інтегрованих дизайнів (ядро зі стандартизованих модулів + локальні блоки).

Таким чином, у міжнародних опитуваннях представлено як кількісні дані (дохід, накопичення, дефіцити), так і якісні — емоційне та ціннісне сприйняття добробуту.

Нижче наведено приклади запитань, які ілюструють головні типи індикаторів, використовуваних у ключових міжнародних опитуваннях. Вибір саме цих запитань зумовлений тим, що вони є найбільш репрезентативними для вимірювання матеріального добробуту та мають прямі аналоги в усіх розглянутих дослідженнях. Повний перелік текстів запитань і індикаторів для кожного опитування подано в додатку до статті.

Приклади запитань

- **ESS:**

«Наскільки ви задоволені доходом вашого домогосподарства?» (шкала: 0–10)

«Наскільки вам важко жити на ваш поточний дохід?»

- **Gallup World Poll:**

«На якій сходинці сходів ви особисто перебуваєте сьогодні?» (Cantril's Ladder)

«Не вистачає грошей на їжу/житло» (так/ні)

- **EQLS:**

«Як часто за останні 12 місяців ви не оплачували комунальні рахунки через брак коштів?»

Відсутність базових благ (пральна машина, білизна тощо)

- **EVS / WVS:**

«Ви задоволені своїм фінансовим станом?»

«Я боюсь втратити засоби до існування» (погоджуюсь/не погоджуюсь)

Ці запитання забезпечують багатоканальне вимірювання: від оцінки комфорту й безпеки до конкретних дефіцитів (доступ до їжі, житла).

Для повного розуміння та прозорості щодо індикаторів у додатку до статті подано повний перелік запитань міжнародних опитувань (ESS, EQLS, Gallup World Poll, EVS/WVS, OECD), що стосуються матеріального добробуту.

Проміжні висновки

Огляд міжнародних опитувань (ESS, Gallup, EQLS, EVS/WVS) демонструє широке методологічне й концептуальне розмаїття у вимірюванні матеріального добробуту. Незважаючи на переваги стандартизації та масштабності, ці інструменти мають обмеження: вони не завжди чутливі до контекстів криз і культурних особливостей, а також рідко враховують глибинні емоційні й соціальні чинники.

Усі дослідження підтверджують, що матеріальне благополуччя є значущим, але не єдиним предиктором суб'єктивного добробуту. Суб'єктивні оцінки доходу, почуття безпеки та очікувань на майбутнє часто важливіші за сам рівень доходу у прогнозуванні задоволеності життям. Цей зв'язок особливо складний у країнах із високим рівнем соціальної нестабільності.

Контекстуальні фактори — війна, переміщення, інфляція, інституційна недовіра — можуть не лише спотворювати відповіді, а й змінювати саме значення понять «благополуччя» та «задоволення». Це вимагає локалізованої інтерпретації даних і доповнення міжнародних джерел національними.

Саме тому доцільним є звернення до українського кейсу — як прикладу застосування міжнародних індикаторів у надзвичайно нестабільному середовищі, що дає змогу побачити не лише емпіричні результати, а й методологічні виклики глобального порівняння.

*Індикаторний підхід до вимірювання
соціального самопочуття в українській традиції*

У межах вітчизняної соціологічної школи одним із вагомих підходів до комплексного вимірювання суб'єктивного благополуччя є **індекс соціального самопочуття**, розроблений дослідниками Інституту соціології НАН України Є. Головахою та Н. Паніною. Як зазначено у відповідному розділі монографії «Комплексні вимірювальні інструменти в соціологічних дослідженнях: розроблення, адаптація, обґрунтування достовірності» (Головаха, Єлейко, 2023), цей індекс поєднує оцінки задоволеності різними аспектами життя, включно з матеріальним становищем, ставленням до майбутнього, емоційним комфортом, рівнем тривожності та довірою до соціальних інституцій. Індикатори вимірюються за шкалами Лайкерта і агрегуються в інтегральну оцінку (в діапазоні від 20 до 60), що відображає загальне самопочуття особи в соціальному середовищі.

Аналіз динаміки цього індексу з 1996 до 2024 року демонструє відносну стабільність із незначними коливаннями: від найнижчого значення 33,7 у 1998-му до найвищого — **40,9 у 2019 році** (рис. 2). У 2021-му індекс залишався відносно високим (40,8), але в умовах повномасштабної війни спостерігається **помірне зниження — до 39,2 у 2024 році**. Ці коливання свідчать не лише про чутливість суб'єктивного самопочуття до макросоціальних змін, а й про загальний рівень адаптації населення до тривалих криз. Попри складну економічну ситуацію значення індексу останніми роками не демонструє критичного падіння, що можна інтерпретувати як наявність компенсаторних механізмів (зокрема, зростання довіри, солідарності або переорієнтації життєвих пріоритетів).

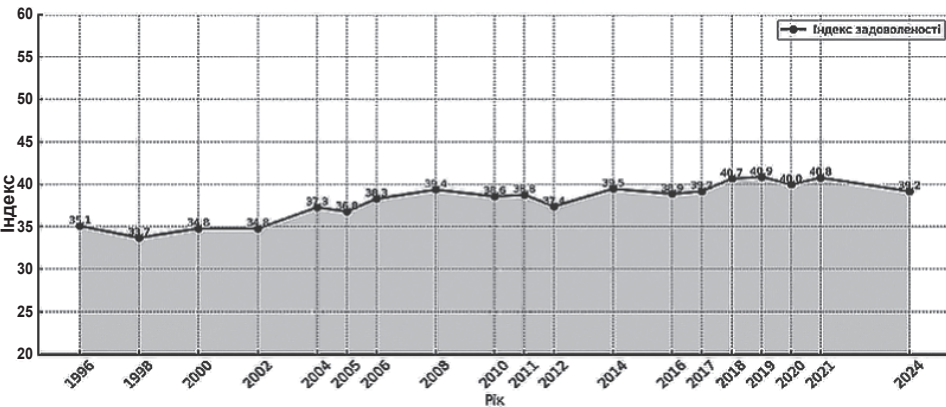

Рис. 2. Індекс соціального самопочуття (1996–2024) (діапазон від 20 до 60)

Перевагою цього підходу є його валідність для українського контексту, а також стабільне використання у щорічних хвилях програми «Українське суспільство: моніторинг соціальних змін». Це забезпечує порівнюваність у динаміці та можливість інтеграції з іншими показниками добробуту. Включення таких напрацювань до аналізу допомагає не лише розширити операціоналізацію поняття добробуту, а й забезпечити зв'язок між суб'єктивними та об'єктив-

ними параметрами, що є особливо важливим за кризових умов, коли класичні індикатори можуть втрачати репрезентативність через зміну когнітивного тла.

Випадок України в міжнародних дослідженнях суб'єктивного та матеріального благополуччя

Наявність України у вибірках провідних міжнародних опитувань — таких, як Gallup World Poll (GWP), European Social Survey (ESS) та European Working Conditions Survey (EWCS) — дає можливість дослідити особливості взаємозв'язку між матеріальним становищем та суб'єктивним благополуччям у контексті затяжної кризи, спричиненої війною. Аналіз українських даних допомагає ідентифікувати ключові тенденції, що відображають трансформацію сприйняття щастя та економічної безпеки в умовах збройного конфлікту.

Gallup World Poll (2022–2024). За результатами опитувань *Gallup World Poll*, суб'єктивна оцінка якості життя в Україні в період 2022–2024 років залишалася стабільно низькою: середній бал за шкалою Cantril's Ladder становив 4,6–4,7 з 10 можливих (Gallup, 2024). Водночас оцінка очікувань щодо життя через п'ять років істотно зросла до 7,7–7,9, перевищивши довоєнні показники (~6,3). Це свідчить про наявність специфічного ефекту «оптимістичної компенсації майбутнім», характерного для кризових суспільств із високою мобілізацією населення.

Щодо матеріальних обставин: близько 45 % українців стикалися з труднощами у забезпеченні базових потреб (їжі, житла) впродовж останнього року (Gallup, 2024). На емоційному рівні відзначено підвищену інтенсивність негативних переживань: 53% респондентів повідомили про стрес, 38% — про смуток, 33% — про тривогу за останній день (Gallup, 2024).

ESS та EWCS. Попри включення України до ESS і EWCS, обсяг оброблених публічних даних, репрезентативних для української вибірки, є обмеженим. Загальна динаміка задоволеності умовами життя, доходом і стабільністю праці, зафіксована в EWCS 2021–2022 років, вказує на високий рівень економічної невизначеності, низьку стабільність зайнятості та обмежену спроможність забезпечувати довготривалу матеріальну безпеку (Eurofound, 2021; ESS, 2022).

Національні соціологічні вимірювання

Національні дослідницькі центри фіксують ще глибші прояви емоційної напруженості. Зокрема, за даними KMIC, у 2024 році лише 25% українців заявили, що задоволені життям, при цьому понад 90% респондентів повідомили про постійний стрес або емоційне виснаження (KIIS, 2024). Опитування Rating Group за грудень 2024 року також демонструє низький рівень щастя (33%) та загострену тривожність серед населення (Rating Group, 2024). За глобальним індексом Gallup International, Україна входить до групи країн з найнижчим рівнем щастя (передостаннє місце у рейтингу) (Gallup International, 2024).

Аналіз динаміки матеріального благополуччя в Україні (2021–2024): емпіричні дані та інтерпретації

Дані, зібрані Інститутом соціології НАН України у рамках програми «Моніторинг соціальних змін» (2021–2024), дають змогу простежити трансформацію сприйняття матеріального добробуту українців на тлі повномасштабної війни. Ці результати не лише емпірично підтверджують висунуті в попередніх розділах теоретичні припущення, а й ілюструють психологічні механізми адаптації до довготривалого соціального шоку.

Суб'єктивна оцінка економічної ситуації. Оцінки економічного стану країни демонструють парадоксальні зміни. У листопаді 2021 року — до початку повномасштабного вторгнення — 58% респондентів характеризували ситуацію як «дуже погану». Проте вже у грудні 2022 року цей показник знижується до 27,8%, а частка респондентів, які вважають ситуацію просто «поганою», зростає до 53,9%.

Такий зсув у бік менш критичних оцінок, попри реальне погіршення матеріальних умов, можна інтерпретувати як прояв *психологічної мобілізації* в умовах екзистенційної загрози. Коли на перший план виходить питання виживання, відбувається *перекодування значущості економічних показників* у суб'єктивному сприйнятті добробуту. Це узгоджується з гіпотезою «психологічного захисту», який спостерігався і в інших кризових контекстах (Pavlova et al., 2023).

До червня 2024 року частка радикально негативних оцінок ще більше знижується (до 5–13,9%), а понад половину опитаних (56–56,8%) зберігають думку, що економічна ситуація «погана». Така стабілізація може свідчити про *формування нового еталону реальності*, адаптованого до тривалої війни.

Адаптація споживчих стандартів та очікувань. Ще однією формою адаптації є зміна уявлень про те, що означає «нормальне життя». Дані свідчать про зростання *медіанної очікуваної суми доходу*: з 10 000 грн на особу у 2021 році до 12 750 грн у 2024-му. Але з урахуванням девальвації національної валюти — приблизно з 26 до 37 грн за долар США — реальна купівельна спроможність цих сум знизилася з \$385 до \$345.

Це означає, що населення *свідомо знижує споживчі очікування* та пристосовується до економічної нестабільності, змінюючи критерії життєвої достатності. Така стратегія узгоджується з моделлю «*адаптивних преференцій*» у теорії можливостей А. Сена (Sen, 1999), за якою люди, позбавлені контролю над ресурсами, модифікують свої прагнення до досяжного рівня.

Додатково *розподіл оцінок за квантилями* свідчить про поглиблення соціальної поляризації. Для 25% населення прийнятним є дохід у межах 8–10 тис. грн на особу, тоді як для іншої чверті — лише від 15–20 тис. грн. Це вказує на *розрив адаптаційних можливостей* різних соціальних груп, що належить враховувати у диференційованій соціальній політиці.

Відставання доходів від очікувань: нові уявлення про «достатність». Порівняння бажаного і фактичного рівня доходів демонструє *стабільну невідповідність*. У 2021 році 52,4% респондентів вважали свої доходи «відчутно нижчи-

ми» за необхідний рівень, і навіть у 2024 році цей показник становив 51,5%. Проте зростає частка тих, хто сприймає свої доходи як «близькі до бажаних», — із 40,6% у 2023 до 43,5% у 2024.

Це свідчить не про реальне покращення матеріальних умов, а про *зміну психологічного стандарту очікувань*. Населення переглядає саме поняття «достатності» не лише у грошовому, а й у ціннісному сенсі, що відповідає *ціннісно-екзистенційній адаптації* у довготривалих кризах (Netemeyer et al., 2018; CFPB, 2015).

Теоретична інтеграція та висновки

Отримані емпіричні результати не лише підтверджують головні положення міжнародних досліджень добробуту, а й виявляють специфіку українського контексту, що має значущі теоретичні імплікації.

По-перше, у динаміці сприйняття економічної ситуації та рівня задоволеності доходами виявляється підтвердження *парадоксу Істерліна*: зростання або падіння об'єктивного матеріального рівня не завжди прямо корелює з рівнем суб'єктивного благополуччя, особливо за умов кризи (Easterlin, 1974; Deaton, 2008). Навіть за погіршення економічних показників рівень життєвого оптимізму залишається високим.

По-друге, проявляється феномен *«оптимістичної компенсації майбутнім»*: на тлі теперішньої нестабільності українці демонструють зростання позитивних очікувань щодо свого майбутнього. Це свідчить про роль нематеріальних джерел суб'єктивного добробуту — віри в перемогу, соціальної згуртованості, символічної впевненості в подоланні кризи (Піанківська, 2022; UNDP & UNICEF, 2023).

По-третє, дані підтверджують положення *теорії можливостей А. Сена*, згідно з якою важливим є не лише доступ до ресурсів, а й здатність людини реалізовувати життєві цілі. У цьому сенсі соціальна підтримка, стабільність, відчуття контролю та гідності мають не менше значення, ніж рівень доходу (Sen, 1999; Nussbaum, 2011).

Крім того, кризовий контекст України дає підстави для адаптації моделей суб'єктивного фінансового благополуччя, таких як CFPB або *шкала Нетемаєра з колегами* (Netemeyer et al., 2018). Зокрема, зниження очікувань щодо «нормального рівня життя» за збереження високої тривожності та прагнення до стабільності свідчить про потребу в доповненні цих моделей елементами стресу, невизначеності та соціального капіталу.

Таким чином, український кейс демонструє межі застосування класичних моделей добробуту і підтверджує необхідність розроблення *інтегрованого підходу*, що враховує психологічну адаптацію, соціальну нерівність, ціннісні зрушення та культурно-історичний контекст. Це створює підґрунтя для подальших міждисциплінарних досліджень та розроблення адаптивних індикаторів добробуту, чутливих до умов війни, кризи та відбудови.

Аналітичні висновки щодо українського випадку

Аналіз українських даних у міжнародних і національних дослідженнях дає змогу зафіксувати глибоку трансформацію структури суб'єктивного благополуччя за умов війни. Спостерігається чіткий розрив між об'єктивними економічними показниками та суб'єктивними оцінками життя: матеріальні труднощі, інфляція, зростання потреб і нестача [RbD1] ресурсів не завжди прямо відображаються у зниженні рівня життєвого задоволення. Навпаки, у деяких випадках фіксується зростання позитивних очікувань щодо майбутнього попри складне теперішнє становище.

Цей феномен — умовно описаний як *«оптимістична компенсація»* — підтверджує дію компенсаторних механізмів, ґрунтованих на соціальній згуртованості, підтримці значущих інституцій, колективній мобілізації та смислотворчій адаптації. У теоретичному плані він резонує з ідеями *посттравматичного зростання* (Tedeschi, Calhoun, 2004), *екзистенційного ресурсу виживання* (Frankl, 1959), а також *колективної резильєнтності* (Ungar, 2012). Усі ці концепції вказують на те, що нематеріальні чинники — солідарність, віра в майбутнє, почуття гідності — можуть стати важливими буферами у періоди глибокої нестабільності.

Водночас структурний аналіз демонструє, що *соціальна нерівність* залишається критичним обмеженням для здатності до психологічної адаптації: саме вразливі групи, які не мають доступу до стабільних ресурсів і підтримки, демонструють найнижчі рівні добробуту та найвищу емоційну напругу.

Обговорення та висновки

Матеріальне благополуччя залишається ключовим чинником, що визначає суб'єктивне благополуччя (СБ) у різних соціокультурних контекстах, зокрема в Україні, яка перебуває у стані тривалої кризи через військові дії. Аналіз провідних міжнародних порівняльних досліджень, таких як European Social Survey (ESS), Gallup World Poll (GWP), European Working Conditions Survey (EWCS), а також EVS/WVS, показує, що матеріальний компонент має істотний вплив на суб'єктивні оцінки якості життя. Однак цей вплив не є лінійним і залежить від багатьох модифікувальних чинників — рівня розвитку країни, соціальних очікувань, культурних норм та особливостей соціальної нерівності.

У контексті України, як показують дані Gallup World Poll, а також національні опитування (KMIC, Rating Group, Інститут соціології НАН України), ми спостерігаємо виразну розбіжність між низьким рівнем задоволеності поточним матеріальним становищем і відносно високим оптимізмом щодо майбутнього. Цей феномен можна інтерпретувати як прояв *психологічної мобілізації* та *компенсаторної надії*, що виникають у суспільствах, які перебувають у стані затяжної кризи. Особливо показово, що саме результати досліджень IC НАНУ дають підстави фіксувати *поступове зниження матеріальних очікувань, адаптацію критеріїв «нормального життя» та інтерналізацію обмежень*, що свідчить про зміну логіки сприйняття добробуту в умовах війни.

Водночас стабільно високий рівень негативних емоцій (стресу, тривоги), посилення соціальної поляризації у сприйнятті доходів і відрив реальних доходів від очікуваних увиразнюють, що національний вимір дає глибший доступ до механізмів адаптації, які лишаються майже невидимими у межах стандартизованих міжнародних опитувань. Це ще раз підтверджує необхідність поєднання глобальних і локальних даних та розроблення нових підходів до вимірювання добробуту за умов нестабільності.

«Оптимістична компенсація майбутнім»: психологічний ресурс суб'єктивного благополуччя

Окремо хотілося б спинитися на феномені, умовно окресленому як «оптимістична компенсація майбутнім», який простежується в українських даних періоду війни. Йдеться про ситуацію, коли загальний рівень емоційного виснаження та матеріальної нестабільності супроводжується водночас високим рівнем очікувань на краще майбутнє. Така парадоксальна комбінація демонструє, що в екстремальних умовах люди не лише спираються на минулий досвід або наявні ресурси, а й мобілізують символічні уявлення про майбутнє як джерело психологічної стабілізації.

Згідно з теоріями надії (Snyder, 2002), coping-поведінки (Lazarus, Folkman, 1984) та уявленого агентства (Emirbayer & Mische, 1998), у кризових ситуаціях людина схильна активізувати стратегічне мислення щодо майбутнього, яке компенсує безпорадність у теперішньому. За таких умов очікування — перемоги, відбудови, нормалізації — стають своєрідним емоційним амортизатором.

На емпіричному рівні цей феномен знаходить яскраве підтвердження в даних провідних соціологічних інституцій України. Дослідження Інституту соціології НАН України (2021–2024) демонструють парадоксальну динаміку: у 2022 році, незважаючи на початок повномасштабної війни, частка оцінок економічної ситуації як «дуже поганої» знизилася з 58,0% до 27,8%, що свідчить про активізацію адаптаційних механізмів.

Одночасно дані КМІС (2024) фіксують, що за наявності 90% респондентів, які відзначають постійний стрес понад 70% вірять у суттєве покращення життя після війни. Ця тенденція підтверджується дослідженнями Rating Group (2024), згідно з якими спостерігається зростання довіри до майбутнього (з 6,3 до 7,7–7,9 за шкалою Cantril's Ladder) на тлі зниження поточних оцінок якості життя.

Таким чином, «оптимістична компенсація» виявляється не просто когнітивним ефектом, а складним психосоціальним механізмом, який: суттєво впливає на суб'єктивне благополуччя, формує альтернативні (проективні) критерії оцінки якості життя, забезпечує психологічну стійкість у кризових умовах. Це задає новий вектор для розуміння взаємозв'язку між матеріальними умовами та суб'єктивним благополуччям у кризових контекстах.

Перспективи дослідження передбачають розроблення інтегрованих моделей, що враховують:

- динаміку очікувань і рівень надії;
- показники психологічної мобільності;
- чинники колективної резилієнтності

Такі підходи допомагають точніше оцінювати добробут за умов соціальних трансформацій та криз.

Проведений аналіз свідчить, що жоден із наявних інструментів — ані індексні вимірювання, ані суто якісні методи — не здатен повністю охопити складність змін у добробуті під час глибоких соціальних криз. Тому ефективність програм підтримки та політик доцільно оцінювати через поєднання кількісних індикаторів (опитування, індекси) з якісним аналізом досвіду бенефіціарів та інших залучених сторін, зокрема надавачів послуг і представників організацій, що реалізують програми (фокус-групи, інтерв'ю, кейс-стаді). Такий підхід забезпечує не лише більш повну картину стану добробуту, а й розуміння механізмів його змін у реальному соціальному контексті.

Узагальнюючи результати, можна окреслити контури інтегрованого підходу до вимірювання добробуту за умов криз. Від міжнародних моделей доцільно запозичити стандартизовані індикатори матеріального становища (дохід, депривація, борги), а також апробовані шкали суб'єктивного фінансового благополуччя (CFPB, Netemeyer et al.). Водночас українська традиція вимірювання соціального самопочуття (Головаха, Єлейко, 2023) та емпіричні дані воєнного часу показують необхідність доповнити ці індикатори змінними, що фіксують психологічну адаптацію, соціальну згуртованість, відчуття безпеки й очікування майбутнього. Саме поєднання універсальних кількісних індикаторів та локально релевантних змінних може стати основою інтегрованого підходу, здатного адекватно відобразити специфіку українського суспільства у період турбулентності.

Рекомендації: від вимірювання до впливу

Враховуючи складність вимірювання матеріального та суб'єктивного благополуччя за умов війни, а також виявлені методологічні й інтерпретаційні обмеження, важливо окреслити конкретні напрями дій для різних стейкхолдерів — науковців, політиків і практиків соціальної сфери. Нижче подано систематизовані рекомендації, що випливають із результатів аналізу та можуть стати підґрунтям для вдосконалення дослідницьких і політичних стратегій у цій царині. Відповідно до задекларованої мети — поєднати міжнародні та національні підходи до вимірювання добробуту в умовах війни — ці рекомендації конкретизують, як саме будувати оцінювання і моніторинг програм на інтегрованих засадах.

Для наукових дослідників. По-перше, необхідне розроблення локалізованих методологій оцінювання добробуту, які б враховували специфіку українського соціокультурного контексту та кризових умов. Використання стандартизованих міжнародних індикаторів без відповідної адаптації може призводити до викривлень і зниження валідності результатів. Локально чутливі інструмен-

ти дадуть можливість точніше фіксувати соціальну реальність у періоди нестабільності.

По-друге, варто інтегрувати кількісні та якісні методи дослідження, адже саме змішані підходи дають змогу розкрити глибину суб'єктивного досвіду респондентів. Така методологічна комбінація допомагає не лише зафіксувати рівень добробуту, а й зрозуміти його контексти, мотиви та психологічні механізми, зокрема у воєнний час.

По-третє, слід забезпечити інклюзивність вибірок, зокрема шляхом системного залучення до досліджень внутрішньо переміщених осіб, біженців, осіб із втратою житла або джерел доходу. Саме ці категорії часто залишаються поза стандартними опитуваннями, хоча їхній досвід є ключовим для розуміння соціальних наслідків війни.

Для політиків і практиків соціальної сфери. З боку державної політики та програм соціального захисту доцільно перейти від переважно економічного фокусування до комплексного підходу до добробуту, який включає психологічні, соціальні та емоційні аспекти.

Передусім важливо розробляти адаптивні соціальні програми, які поєднують матеріальну допомогу з компонентами психологічної підтримки.

Наприклад, ініціативи на кшталт «Психічне здоров'я для України» (спільний проєкт GIZ та МОЗ України) позиціонуються як інтервенції, спрямовані на зниження рівня тривожності, посилення соціальної згуртованості та підтримку гідності людини. Оцінювання доцільно будувати на таких критеріях, як суб'єктивне відчуття психологічної підтримки, рівень довіри в громадах та задоволеність учасників програм.

Крім того, важливо змістити акцент на превентивні заходи, зокрема впроваджувати довгострокові програми підтримки доходів для соціально вразливих груп (пенсіонерів, людей з інвалідністю, багатодітних родин) із паралельним психологічним моніторингом. Регулярне оцінювання рівнів стресу, фінансової тривожності та суб'єктивного відчуття контролю над життям може слугувати індикатором ефективності таких заходів.

Нарешті, інвестування в моніторинг і дослідження має стати постійною складовою соціальної політики. Йдеться не лише про національні опитування, а й про локальні ініціативи — наприклад, регулярне створення «барометрів добробуту» на рівні громад. Ефективність програм слід оцінювати через поєднання кількісних інструментів (опитування, індекси) та якісного аналізу досвіду бенефіціарів — через фокус-групи, інтерв'ю та кейс-стаді.

Загальні висновки: від кризи — до переосмислення добробуту

Проведений аналіз міжнародних і національних даних дає підстави сформулювати низку ключових узагальнень щодо природи матеріального та суб'єктивного благополуччя в умовах затяжних кризових ситуацій. Український досвід, отриманий у період повномасштабної війни, не лише ілюструє вразливість традиційних економічних показників, а й пропонує нові аналітичні горизонти для

осмислення ролі надії, психологічної адаптації та соціальної згуртованості в підтриманні якості життя.

По-перше, результати підтверджують, що класичний парадокс Істерліна має різні прояви залежно від контексту. Матеріальні ресурси залишаються важливим чинником суб'єктивного благополуччя, однак їхній вплив значною мірою модифікується рівнем очікувань і символічними смислами. В умовах війни, коли об'єктивні доходи падають або залишаються нестабільними, задоволеність життям не зникає повністю, а компенсується вірою у відновлення та майбутні позитивні зміни. Це демонструє особливу роль уявлень про майбутнє як психологічного ресурсу, що здатен підтримувати стійкість у періоди глибокої невизначеності.

По-друге, отримані дані узгоджуються з підходом А. Сена до оцінювання добробуту: справжнє благополуччя не зводиться лише до доступу до матеріальних благ. Воно визначається ширшим колом можливостей – здатністю бути соціально інтегрованим, реалізовувати власний потенціал, жити гідно та відчувати контроль над власним життям. Українські респонденти з обмеженими матеріальними ресурсами, але високим рівнем довіри, соціальної підтримки та віри в перемогу демонструють відносно високі показники суб'єктивного благополуччя, що підкреслює багатовимірний характер цього феномена.

По-третє, аналіз воєнного контексту надає можливості переосмислити й міжнародні моделі, зокрема CFPB, які розглядають фінансове благополуччя як баланс між короткостроковою безпекою та довгостроковою впевненістю. Виявляється, що у кризових умовах саме довгострокова впевненість, а саме почуття життєвого сенсу, соціальна солідарність та спільні очікування можуть компенсувати матеріальні втрати сьогодення.

Це свідчить про необхідність доповнення відомих інструментів оцінювання добробуту показниками психологічної адаптації та соціального капіталу.

Загалом український досвід робить вагомий внесок у глобальний дискурс про вимірювання та забезпечення людського благополуччя. Він демонструє, що матеріальні показники є лише однією зі складових комплексної системи, де не менш важливими є емоційні, соціальні та культурні ресурси. У цьому сенсі доцільним видається перехід до комплексних моделей, які поєднують:

- об'єктивні та суб'єктивні індикатори якості життя;
- урахування кризового контексту та невизначеності;
- вимірювання соціального капіталу, довіри, відчуття гідності та надії;
- психологічні ресурси адаптації (стрес, тривога, очікування), що відображають реальні переживання людей.

Такий підхід здатен не лише адекватніше відображати специфіку суспільств у період турбулентності, а й слугувати практичним орієнтиром для політик і програм підтримки. Перехід до багатовимірної концепції добробуту, побудованої на інтеграції матеріальних і нематеріальних чинників, створює підґрунтя для більш чутливої та ефективної соціальної політики. Саме в цьому полягає головний внесок українського кейсу у світову наукову та прикладну дискусію про людське благополуччя у XXI столітті.

ДОДАТОК

Повний перелік запитань-індикаторів матеріального добробуту, використовуваних у міжнародних дослідженнях ESS, Gallup World Poll, EQLS, EVS/WVS

ESS (European Social Survey)

- «Наскільки Ви задоволені своїм фінансовим становищем?» (шкала: 0–10)
- «Наскільки Вам важко жити на Ваш поточний дохід?» (шкала: зовсім не важко – дуже важко)
- «Який приблизний місячний дохід має Ваше домогосподарство після сплати податків?» (категорії доходу за шкалою ESS)

EQLS (European Quality of Life Survey)

- «Чи вистачає Вашій родині доходу, щоб зводити кінці з кінцями?» (шкала: дуже важко – дуже легко)
- «Як часто за останні 12 місяців Ви не могли оплатити комунальні рахунки через брак коштів?» (ніколи / рідко / інколи / часто)
- «Чи має Ваше домогосподарство такі предмети: пральна машина, телевізор, телефон, належний одяг, можливість оплачувати медичну допомогу?» (так / ні)

Gallup World Poll

- «Уявіть сходи від 0 (найгірше життя) до 10 (найкраще). На якій сходинці Ви особисто перебуваєте сьогодні?» (шкала Cantril's Ladder)
- «На якій сходинці Ви очікуєте бути через 5 років?» (шкала Cantril's Ladder)
- «Чи були за останні 12 місяців випадки, коли у Вашій сім'ї не вистачало грошей на їжу?» (так / ні)
- «Чи були за останні 12 місяців випадки, коли у Вашій сім'ї не вистачало грошей на житло (оренду чи кредит)?» (так / ні)

EVS / WVS (European / World Values Survey)

- «Наскільки Ви задоволені своїм життям загалом?» (шкала: 1–10)
- «Наскільки Ви задоволені своїм фінансовим становищем?» (шкала: 1–10)
- «Чи погоджуєтесь Ви із твердженням: “Я боюсь втратити засоби до існування”?» (повністю згоден – зовсім не згоден)
- «Чи очікуєте Ви, що життя наступного покоління буде кращим?» (так / ні / важко сказати)

OECD Well-being Framework (у рамках комплексних індикаторів якості життя)

- «Який Ваш чистий дохід після сплати податків?»
- «Чи маєте Ви стабільну роботу?» (так / ні)
- «Чи відчуваєте Ви себе у безпеці у своєму районі?» (так / ні / інколи)
- «Чи маєте Ви достатньо часу на відпочинок та сім'ю?» (так / ні)

Джерела / References

- CFPB. (2017). *Financial Well-Being Scale: Scale Development Technical Report*. Consumer Financial Protection Bureau. Retrieved from: <https://www.consumerfinance.gov/data-research/research-reports/financial-well-being-scale/>
- Diener, E., Biswas-Diener, R. (2002). Will money increase subjective well-being? *Social Indicators Research*, 57(2), 119–169.
- Diener, E., Seligman, M.E.P. (2004). Beyond money: Toward an economy of well-being. *Psychological Science in the Public Interest*, 5(1), 1–31.
- Diener, E., Suh, E.M., Lucas, R.E., Smith, H.L. (2002). Subjective well-being: Three decades of progress. *Psychological Bulletin*, 125(2), 276–302.
- Emirbayer, M., Mische, A. (1998). What is agency? *American Journal of Sociology*, 103(4), 962–1023. <https://doi.org/10.1086/231294>
- Eurofound. (2021). *European Working Conditions Survey 2021*. Retrieved from: <https://www.eurofound.europa.eu/surveys/european-working-conditions-surveys>
- European Social Survey (ESS). (2022). *ESS Round 10: Data and Documentation*. Retrieved from: <https://www.europeansocialsurvey.org/data/round-index.html>
- Frankl, V.E. (1959). *Man's Search for Meaning*. Beacon Press.
- Gallup International. (2024). *End of Year Global Happiness Survey 2024*. Retrieved from: <https://www.gallup-international.com/survey-results-and-news/survey-result/global-poll-shows-people-to-generally-be-happy-and-optimistic-for-2025>
- Gallup. (2024). Hope Remains Despite Emotional, Economic Strain in Ukraine. *Gallup News*. Retrieved from: <https://news.gallup.com/poll/513137/hope-remains-despite-emotional-economic-strain-ukraine.aspx>
- Golovakha, Ye., Yeleiko, M. (2023). *Comprehensive measurement instruments in sociological research: Development, adaptation, and validity justification*. [In Ukrainian]. Kyiv: Institute of Sociology, NAS of Ukraine. [=Головаха, Є., Єлейко, М. (2023). *Комплексні вимірювальні інструменти в соціологічних дослідженнях: розроблення, адаптація, обґрунтування достовірності*. Київ: Інститут соціології НАН України.]
- Institute of Sociology, NAS of Ukraine. (2021–2024). [In Ukrainian]. *Ukrainian Society: Monitoring of Social Change. Data sets*. [Internal database]. [=Інститут соціології НАН України. (2021–2024). *Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. Масиви даних*. [Внутрішня база даних].]
- Kyiv International Institute of Sociology (KIIS). (2024). *Emotional and economic indicators of Ukrainians during wartime*. [In Ukrainian]. Retrieved from: <https://www.kiis.com.ua> [=Київський міжнародний інститут соціології (КМІС). (2024). *Емоційні та економічні індикатори українців у воєнний час*. Взято з: <https://www.kiis.com.ua>.]
- Lazarus, R.S., Folkman, S. (1984). *Stress, appraisal, and coping*. Springer Publishing Company.
- Netemeyer, R.G., Warmath, D., Fernandes, D., Lynch, J.G. (2018). How am I doing? Perceived financial well-being, its potential antecedents, and consequences. *Journal of Consumer Research*, 45(1), 68–89. <https://doi.org/10.1093/jcr/ucx109>
- Nussbaum, M. (2011). *Creating Capabilities: The Human Development Approach*. Harvard University Press.
- OECD. (2020). How's Life? 2020: Measuring Well-being. *OECD Publishing*. <https://doi.org/10.1787/9870c393-en>
- Piankivska, L.V. (2022). Social support of the individual in wartime: Ukrainian and international experience. [In Ukrainian]. *Scientific Bulletin of Mukachevo State University. Series "Pedagogy and Psychology"*, 8(2), 76–84. [=Піанківська, Л.В. (2022). Соціальна підтримка особистості в умовах війни: український та міжнародний досвід. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Педагогіка і психологія»*, 8(2), 76–84.]
- Rating Group. (2024). *Social moods in Ukraine. December 2024*. Retrieved from: <https://ratinggroup.ua/en/research/ukraine/>
- Ryff, C.D. (1989). Happiness is everything, or is it? Explorations on the meaning of psychological

well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*, 57(6), 1069–1081. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.57.6.1069>

Seligman, M.E.P. (2002). *Authentic happiness: Using the new positive psychology to realize your potential for lasting fulfillment*. Free Press.

Sen, A. (1999). *Development as Freedom*. Oxford University Press.

Snyder, C.R. (2002). Hope theory: Rainbows in the mind. *Psychological Inquiry*, 13(4), 249–275. https://doi.org/10.1207/S15327965PLI1304_01

Tedeschi, R.G., Calhoun, L.G. (2004). Posttraumatic Growth: Conceptual Foundations and Empirical Evidence. *Psychological Inquiry*, 15(1), 1–18.

UNDP. (2023). *Human impact assessment report*. Retrieved from: <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2023-09/undp-ua-hia-3.pdf>

Ungar, M. (2012). *The Social Ecology of Resilience*. Springer.

UNICEF. (2023). *Annual Recovery results report*. Retrieved from: https://ukraine.un.org/sites/default/files/2024-04/UNUkraine_20240415_AnnualRecoveryResultsReport_2023.pdf

World Happiness Report. (2024). *World Happiness Report 2024. Sustainable Development Solutions Network*. Retrieved from: <https://worldhappiness.report/ed/2024/>

Отримано / Received 08.07.2025

Прийнято до друку після рецензування /

Accepted for publication after review 20.08.2025

Опубліковано / Published 28.11.2025

ОЛЬГА БУРОВА

Матеріальне благополуччя як чинник суб'єктивного добробуту: міжнародні порівняння та український контекст

У статті проаналізовано матеріальне благополуччя як ключовий чинник суб'єктивного добробуту за умов глибоких соціальних трансформацій. На підставі огляду провідних міжнародних опитувань (ESS, Gallup World Poll, EQLS, EVS/WVS) та актуальних національних досліджень України розкрито методологічні та концептуальні особливості вимірювання добробуту. Встановлено, що, хоча матеріальний дохід є стійким предиктором життєвої задоволеності, його вплив змінюється під дією кризових контекстів, зокрема війни. Український кейс демонструє феномен «оптимістичної компенсації майбутнім» — парадоксальне поєднання низької задоволеності теперішнім та високих позитивних очікувань. Проаналізовано дані Інституту соціології НАН України (2021–2024), що виявили зниження матеріальних очікувань та адаптацію споживчих стандартів. Дослідження увиразнює потребу в багатовимірних підходах до оцінювання добробуту, які враховують не лише рівень доходів, а й психологічні, соціокультурні та контекстуальні чинники. Стаття пропонує рамки для подальшого розвитку інтегрованих моделей оцінювання благополуччя за умов нестабільності, що є актуальними як для українського, так і для ширшого глобального контексту.

Ключові слова: матеріальне благополуччя, суб'єктивне благополуччя, війна, Україна, міжнародні порівняння, кризові суспільства, адаптація, соціологія добробуту

OLGA BUROVA

Material well-being as a determinant of subjective well-being: international comparison and the Ukrainian context

The article explores material well-being as a fundamental determinant of subjective well-being in societies undergoing profound structural and cultural transformations. Building on a critical review of major international surveys — including the European Social Survey (ESS), Gallup World Poll,

European Quality of Life Survey (EQLS), and European/World Values Survey (EVS/WVS) — as well as recently collected national data from Ukraine, the study provides a detailed examination of both conceptual and methodological dimensions of well-being measurement. Particular attention is given to the challenges of cross-national comparability, the role of cultural norms in shaping subjective responses, and the dynamic interaction between material conditions and perceived quality of life.

Although household income remains a robust predictor of life satisfaction in most contexts, the analysis demonstrates that its explanatory power is neither universal nor linear. It is sensitive to social inequality, perceived fairness, and macro-level shocks, especially under conditions of armed conflict, economic disruption, or forced displacement. The Ukrainian case offers an illustrative example of a paradoxical “optimistic future compensation,” in which relatively low present satisfaction levels coexist with disproportionately high expectations regarding future well-being.

Empirical data from the Institute of Sociology of the National Academy of Sciences of Ukraine (2021–2024) indicate both downward adjustments in material aspirations and a recalibration of consumer standards, suggesting a process of adaptive preference formation under crisis. These findings highlight the limits of purely economic models of well-being and underline the necessity of integrating psychological resilience, social trust, institutional capacity, and cultural meaning-making into the assessment framework.

The authors argue for the development of multidimensional and context-sensitive well-being models capable of capturing the complexity of human adaptation during large-scale crises. Such models would combine objective material indicators with subjective evaluations, temporal dynamics, and relational dimensions, thereby providing a more accurate basis for evidence-informed policy. The article thus contributes to global scholarship by offering both theoretical refinement and empirically grounded insights relevant to countries facing acute social disruptions, while also laying the groundwork for future comparative studies in post-war and transitional settings.

Keywords: material well-being, subjective well-being, war, Ukraine, international comparison, crisis societies, adaptation, sociology of well-being